

Bécsi Zsófia

AMIKOR MÁR CSAK A KÉRDÉS MARAD

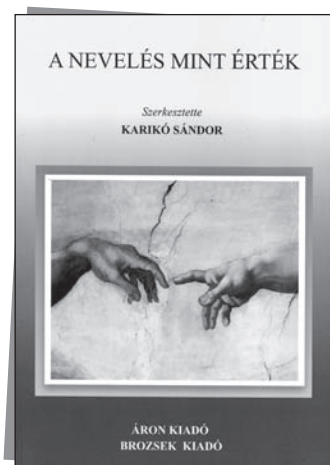
When Only the Question Remains

A nevelés mint érték. Szerkesztette Karikó Sándor. Áron Kiadó – Brozsek Kiadó, Budapest, 2010

A *nevelés mint érték* című kötet 2010-ben jelent meg Karikó Sándor szerkesztésében.

Három nagy szerkezeti egységre tagolódik. Az első fejezet *A nevelés mint eszménykép, kockázat és mítosz* címet viseli, s a nevelést mint eseményt, mint jelenséget tárgyaló írásokat tartalmazza. A második fejezet – *Az iskola új kihívásai* – veszi sorra korunk iskolával kapcsolatos problémáit, egészen a személyi kérdésektől az uniós elvárásokig. A harmadik fejezet a kötet címét értelmező írásokat foglalja magában *Az értékek állandósága és változékonysága* címmel.

A kötethez a szerkesztő, Karikó Sándor írt *Valóban érték a nevelés?* címmel előszót, amelynek az az érdekessége, hogy a teljes kötet címét teszi kérdéssé, és ennek miéértjét magyarázza. A továbbiakban rámutat, hogy a nevelés terén megannyi problémával szembesülünk. Ezek a problémák pedig oly mértékűek, hogy már a neveléssel kapcsolatos eddigi összes tudásunkat és ismeretünket megkérdőjelezzik. A nevelés mára olyan területté vált, amelyet újra fel kell tární, alapjaiban meg kell vizsgálni, mert a társadalmi változások olyan helyzetet teremtettek, hogy semmi eddig biztosnak vélt tudásnak nincs teljes bizonyossága. A kötet szerzői a nevelésfilozófia, a neveléstudomány és -történet, a pszichológia és az esztétika neves szaktekintélyei. Írásaik olyan tág képet adnak a nevelésről, amely elgondolkoztatja az olvasót. Ha valóban minden szakterület a maga kérdéseivel terhelten más téren is problémákat észlel, akkor még a neveléssel kapcsolatos legalapvetőbbnek hitt vélekedésünk is megkérdőjelezhetővé válik. Nevezhetjük-e továbbra is értékeknek a nevelést?

Czakó Kálmán írása *A nevelés közösségi és egyéni megítélése* címet viseli. Központi fogalmai a szocializáció, a küzdés, az együttműködés és a siker. Felvetődik a kérdés: vajon mi a célja a nevelésnek, és ezt a célt miként érhetjük el? A kérdés kapcsán tisztázza a szocializáció jelentőségét. A nevelésben vizsgálhatjuk az egyéni utakat, az egyéni fejlődést, de a személyiségfejlődés vizsgálatok elengedhetetlen a társas létben történő szemlélés. A társas közeg egyénre gyakorolt hatásának vizsgálatok tisztázandó a közösségek szerepe és az egyén fejlődésére gyakorolt hatása. Történeti, gyakorlati, reflexív és metaelméleti szempontból is folytat vizsgálatot, ennek során elemzi az értékek meghatározását és értéktételezésének alakulását a közösségek belül.

Pintes Gábor a nevelésnek mint folyamatnak az elemzését végzi el a történeti szempont megalapozottságával. *Eszménykép – érték – nevelés* című cikkében a kezdőpontot és a célt vizsgálja, mégpedig a kezdet meghatározójaként. Az eszménykép tisztázása maga a céltételezés. A nevelési folyamat felépítéséhez tudnunk kell, hogy „mit” akarunk elérni. A „hogyan” már egy következő kérdés lesz, a „mit” az elsődleges. A nevelés céljaként egy olyan emberképet kell meghatározunk, amely eszménykép lehet. Ennek az eszményképnek az elérése fogja aztán motiválni a teljes folyamatot, célként lebeg a folyamat végén, mégis ez a cél az, amit először kell tudnunk megfogalmazni, hogy irányt adhasson a neveléshez. Az eszménykép alkotóelemei maguk az értékek. Az értékek tisztázása és értékként történő elfogadtatása már maga a nevelés. Ez azonban nehézséget és kihívást jelent a nevelő számára, de vállalni kell, hogy sikerüljön felvenni a harcot az igénytelenséggel és a felszínességgel.

Mártfai Molnár László *A kockázat paradigmája és a nevelés*. A kockázat fogalmának tisztázása és paradigmává tétele elsődleges fontosságú. A fogalmi tisztázás után tér rá a szerző a kockázat és az információ, a kockázat és a tudás, a kockázat és az interperszonalitás, valamint a kockázat és a nagykorúság viszonyaira. Felhívja a figyelmet a veszélyekre, hibákra, tévedésekre és tévesztésekre. Hangsúlyozza a kommunikáció jelentőségét a nevelésben, valamint ennek kapcsán a kommunikációban rejlő kockázatokat. Az értés és a megértés nem nyilvánvaló esemény. Alapvető jelentőségű a kockázatnak a nevelés tárgyává való tétele. Ha ugyanis elfogadjuk, hogy a nevelés során a kockázat kiküszöbölésére törekszünk, hogy bizonyosságra juthassunk, akkor problematikusá válik a nevelés célja. Ha ugyanis az a célunk, hogy felelős és tudatos egyén váljon a neveltből, akkor a kockázatot magának a nevelésnek az eszközévé kell tenni, hogy a későbbiekben majd az egyén önmaga legyen képes kezelni.

Nevelési mítoszok – mi végre? Alkalmazott filozófiai megfontolások címmel Karikó Sándor írt fogalmi tisztázást a nevelés és az oktatás, valamint a nevelés és a szocializáció megkülönböztetéséről. Írását Jay P. Greene *Education Myths (Oktatási mítoszok)* című könyve ihlette. Az oktatási mítoszokon túl Karikó a

nevelésre koncentrál. A nevelés jelentőségét csak úgy érthetjük meg, ha sorra vesszük szerepét és funkcióját, mindazt, ahogy a mindennapiságot áthatja, és ahogy a személyiség mélyrétegeiben is változást okoz. A nevelést és az oktatást külön kell választani ahhoz, hogy mindkettőnek a maga jelentősége érthetővé és vizsgálhatóvá válhasson. De a kettő különválasztása csak fogalmilag történhet meg. Mivel az oktatói-nevelői munka azonos személyt céloz, a két tevékenység elválaszthatatlan egymástól. Habár az oktatás tárgyának körvonalazhatóságánál fogva könnyebben elemezhető, talán pontosan ezért kell akkora figyelmet fordítani a nevelés kérdéseire is, hogy ne sikkadjon el az a fejlődésre gyakorolt hatása, melyet a neveléssel lehet elérni.

Horváth Attila a *Ki nevel kit? A nevelés interaktív természetéről* című nevelésfilozófiai írásában a nevelés folyamatát elemzi. Felveti a kérdést, hogy a nevelés mennyiben tekinthető egyirányú folyamatnak. Összeveti a tanulás–tanítás működésével, és ezt analógiaként használja. A tanulás–tanítás folyamatában az ismeret átadása egyirányúan történik, ahogy a tudás a tanítótól a tanuló felé halad. A nevelés esetén azonban tisztán látszik a kölcsönösség, ahogy a személyiségek hatnak egymásra. A nevelés maga egy kétirányú kommunikációs folyamat. A szerző fel is hívja a figyelmet erre a kölcsönösségre, amely nem csak a nevelésben, de a tanulás–tanításban is jelen van, ahogy a közös tudás konstruálódik. Az interaktivitás a kölcsönösségben rejlik, ahogy mindkét fél gazdagabbá válik, hiszen mind a tanulás–tanítás, mind a nevelés során mindkét fél kap valamit a másiktól, és hatással vannak egymásra, együtt alkotják meg a közös tudást.

Trencsényi László *Az iskola megújulása(i?) avagy „Új időknek új dalai”*. A tanulmány megannyi példával illusztrálja és támasztja alá az „új” fogalmát, elemzi ezt az iskola és a nevelés viszonyrendszerében. Kitér az „új”-nak a társadalmiságban, a tudományok alakulásában és az iskoláztatásban való jelentésére. Új a gyermekkép, az elvárás, a feltétel, a környezet. Új lesz az érték, érték lesz az új. A XX. század sajátja ez a szemlélet. A megújulás célként jelentkezik, nem pedig egy folyamatról jelentik ki utólag, hogy megújulást hozott. A nevelés kapcsán rámutat, hogy ennek eredője a gyermekközpontúságban keresendő. Az iskolával kapcsolatos elvárások mint gyermekközpontú, humanista és demokratikus tényezők kerülnek kidolgozásra. Az azonban máig kérdés marad, hogy mennyiben sikerül ezeket a célokat megvalósítani, az ígéreteket teljesíteni.

Az uniós csatlakozás elvárásokat hozott az iskoláztatás területén is. Bábosik István *Az iskola fejlődése és fejlesztése az Európai Unióban – lehetséges utak és tévutak* című írásában ezekről az elvárásokról és a teljesítése mikéntjéről ír. A hatékonyságot megcélzó iskolamodell meggrajzolására tesz kísérletet írásában. Feltárja az alacsony hatásfokú iskolák problémáit, amelyek mellett az EU sem megy el. Olyan uniós elvárások születnek, melyek az iskolák számára kihívást

jelentenek, s ezek az elvárások tehetnék ésszerűvé az oktatói-nevelői munka tervezését, valamint az oktatás és a nevelés hatékonyságát célozva biztosítanák az eredményességét. A célok már megfogalmazásra kerültek. A nagyobb feladat a megvalósítás terén jelentkezik. A tárgyi feltételeken túl azonban meg kell teremteni a személyi feltételeket is. Ebben elengedhetetlen szerepe van a pedagógusképzésnek.

Magyari Beck István *Az értékek leértékelése. Az értékek öngyilkossági kísérlete* című írását az emberi és az állati nevelés összehasonlításával kezdi, mielőtt rátérne a kultúraalkotó és a kultúragyilkos értékek (már ha ez utóbbiakat is értéknek tekintjük) megkülönböztetésére. Nagyon komor, még rendkívül valóságos jövőképet fest le, amikor azt hangsúlyozza, hogy ha nem fektetünk kellő hangsúlyt a pozitív értékek megőrzésére, akkor fennáll a veszélye, hogy értékvákuum keletkezik, ami siralmas állapotot vonhat magával. Az értékek jelentőségének hangsúlyozásakor kijelenti, hogy az értékekhez igazodva vagyunk képesek meghatározásokat tenni, megfogalmazni problémáinkat, eligazodni az életben. Ha azonban ez az alap kicsúszik a lábunk alól, nemcsak hogy definíciós problémáink lesznek, de képtelenek leszünk az életben történő eligazodásra, a kapcsolataink fenntartására, az önmagunkról való képalkotásra. Amikor nincsenek értékek, nincs motiváció, nincs kiszögellés, melynek mentén a problémákat érzékelné lehet. Ha pedig nem érzékelünk problémákat, arra már esély sincs, hogy megoldjuk őket. Jóslata szerint a könnyelmű és értéktelen világ, amely kialakulóban van, akár már a közeljövőben az emberiség kihalásához vezet, ha nem teszünk ellene.

Balogh Tibor írása, *A gyermekkor emlékei mint a spontán nevelődés értékeiről* a nevelés lehetőségét vizsgálva hívja fel a figyelmet, hogy a témát ki kell szélesíteni, és nem lehet pusztán az iskolai nevelésre koncentrálni szemlélni. A pszichológia szakirodalmában (*Freud és Szentágothai*; az emlékezés-konceptiók révén) a gyermekkor élményeinek szerepét és jelentőségét is említi, ami kikerülhetetlen a későbbi fejlődés során is. A gyermekkor élmény befolyásoló tényezőként hat a teljes személyiség fejlődésére. Az iskolai nevelés nem lehet kizárólagos, de még elsőrendű sem, mert a személyiség alakulásában lényegi szerepe van az emlékezésnek és a spontaneitásnak is. Írásában arra hívja fel a figyelmet, hogy a nevelésben nem az iskola az egyetlen, de nem is az elsődleges tényező. A nevelés osztársadalmi kérdés, s ez a tény társadalmi felelősséget kíván.

A XXI. század pedagógusainak egyik legnagyobb problémája a szerepvesztettség. Tapasztalható ez a probléma egyes pedagógusok hozzáállásán, szakmaiságán, céltudatosságán, valamint a társadalomnak a pedagógusokról általánosan megfogalmazott véleményén is. Fáyné Dombi Alice *Mintaértékek a pedagógia történetében a XIX. századi nevelői szerepfelfogások tükrében* című írása elkalauzolja az olvasót egy olyan világba, amikor ezek a problémák még elkép-

zelhetetlenek voltak. A XIX. századból származó források egy olyan világról tanúskodnak, amelyben a nevelő mint etalon szerepelt, ahol a szakmaiságon túl a személyiség területén is magasak voltak az elvárások. Ha az idő kerekét nem is kellene visszaforgatni, de a tanulmányból megismert szerepfelfogást példaként állíthatná maga elé bármely jelenlegi vagy leendő pedagógus azzal a tudattal, hogy a határozott és következetes értékrend és a tudatos szerepalakítás eredményességre visz.

Szücs Olgának *A személyiség esztétikája* című írásában a megváltozott társadalmi helyzetnek a személyiségre vonatkozó hatása kerül elemzésre. Olyan folyamatokat és jelenségeket említ, mint a globalizmus, a posztmodern megnyilvánulásai, a közgazdasági és ezen belül a monetáris szemlélet, az infokommunikációs technológia felértékelődése, vagy az információs globalizmus. Ezek mind a személyiség és a személyes érintettség problémáit eredményezik. Megfogalmazza annak igényét, hogy az embernek problémaérzékennyé, felelősségvállalóvá, szabaddá, a humánus által vezéreltté kell válnia. A fenti problémakör kapcsán vizsgálja a művészet szerepét és jelentőségét, különösen annak a személyiség alakulására és az önmegvalósításra gyakorolt hatását. Az egyén énképének alakulása elengedhetetlen ahhoz, hogy a társadalomban tevékenyen, problémamegoldóként legyen képes jelen lenni.

A kutatást és a kötet áttekinthetőségét elősegítendő a szerkesztő magyar és angol nyelvű összefoglalókat is csatolt minden egyes írásról. Ami pedig a téma iránt érdeklődők számára különösen nagy kincs lehet, hogy a szerzők e-mail címét is feltüntette a kötet végén, ezzel a további témakifejtések, problémaelemzések és kutatások számára elengedhetetlen párbeszédet esélyt teremtette meg.

A nevelés mint érték című kötet írásai már a fogalmiság és a fogalmi tisztázások szintjén olyan problémákra mutatnak, és olyan veszélyekre hívják fel a figyelmet, melyek azonnali lépésekre és társadalmi szinten történő közös gondolkodásra kell hogy sarkalljanak. Elgondolkodtató ugyanis, hogy amikor a nevelés kérdéskörének általános vizsgálata során a nevelés egyes tényezőit górcső alá véve sem találunk sehol egy biztos alapot, a nevelés helyes működésében bizonyosságot, a vélekedések közt stabil kiszögellést, akkor vajon mit találhat az, aki az egyes jelenségeket konkrét helyzetekben, működő iskolákban, egymással nap mint nap konfrontálódó tanár és diák közti viszonyokban vizsgálódik. A nevelés természetes hatás. A kérdés az, hogy miként működik, és miként akarjuk, hogy működjön. A kötet a legkülönbözőbb területekről nyújt betekintést, és ösztönöz a problémamegoldó gondolkodásra. Tegyük fel a kérdéseket!